# Aktivity podporující rozvoj nepřímých strategií učení v současných učebnicích francouzštiny pro dospělé studenty

## Activities supporting the development of indirect learning strategies in the contemporary textbooks of French for adult learners

Simona Pecková

**Abstrakt:** Cílem této práce je zjistit, zda a do jaké míry současné učebnice obecného francouzského jazyka pro dospělé podporují u studentů rozvoj nepřímých strategií učení. Metodou výzkumu byla obsahová analýza, při které jsme detailně prozkoumali 5 sérií současných učebnic francouzského jazyka. Bylo zjištěno, že většina z těchto sérií učebnic nepřímé strategie učení rozvíjí spíše v menší míře. Za nejzdařilejší v tomto ohledu považujeme sérii *Nouveau Rond-Point*. Autoři této řady učebnic věnují pozornost všem typům nepřímých strategií učení – tj. jak metakognitivní, tak afektivní i socializační.

**Klíčová slova:** strategie učení, analýza učebnic, žákovská autonomie, francouzština jako cizí jazyk, FLE

**Abstract:** The purpose of this study is to find out if and to what extent the contemporary textbooks of general French for adult learners support the development of students' indirect learning strategies. We used the content analysis in order to scrutinize five series of contemporary textbooks of the French language. This study indicates that most of these series of textbooks do not help develop students' indirect learning strategies sufficiently or systematically. It is the series called *Nouveau Rond-Point* that we consider to be the best elaborated in terms of indirect learning strategies. The authors of this series of textbooks pay considerable attention to all the three types of indirect learning strategies – i.e. metacognitive, affective and social.

**Key words:** learning strategies, textbook analysis, learner autonomy, French as a foreign language, FLE

## Úvod

V rámci kurikulární reformy, kterou MŠMT provedlo v první dekádě 21. století, byly formulovány tzv. klíčové kompetence, které mají být hlavním cílem vzdělávání. Jednou z klíčových kompetencí je kompetence k učení. Žák, který tuto kompetenci v rámci svého základního vzdělání získá, „vybírá a využívá pro efektivní učení vhodné způsoby, metody a strategie, plánuje, organizuje a řídí vlastní učení, projevuje ochotu věnovat se dalšímu studiu a celoživotnímu učení" (kol. autorů, 2007).

 DOI: https://doi.org/10.5817/CASALC2021-2-3

Uvedené velmi dobře koresponduje s definicí autoregulovaného učení (to je dle Průchy (2009) „učení, kdy se žák stává aktivním aktérem svého vlastního procesu učení po stránce činnostní, motivační a metakognitivní“) a s ní související žákovské autonomie. Právě s těmito pojmy spíše pracuje didaktika cizích jazyků ve svých různých jazykových variantách již několik desítek let. V metodologii cizích jazyků jsou vypracovány metody, jak žáky „naučit učit se“. Vzhledem k relativně vysokému věkovému průměru učitelů v českém školství (a nejen z tohoto důvodu) je ale pravděpodobné, že ne všichni vyučující cizích jazyků byli v rámci svého studia vyškoleni v této oblasti. I proto by bylo užitečné, aby tipy na efektivnější učení byly nabízeny v samotných jazykových učebnicích.

Explicitní zahrnování strategií učení do studia cizích jazyků pomůže lépe naplňovat nejen komunikativní a vzdělávací, ale také výchovný cíl výuky cizích jazyků (Hendrich, 1988).

## Strategie učení v učebnicích cizích jazyků

V naší předchozí práci (Pecková, 2020) byla popsána historie konceptu strategií učení. K analýze učebnic francouzštiny pro mládež jsme zvolili členění dle R. Oxfordové (1990), která strategie učení dělí na přímé (paměťové, kognitivní, kompenzační) a nepřímé (metakognitivní, afektivní, sociální). Jelikož přímé strategie jsou přítomny ve výuce a v učebnicích vždy, zaměřujeme se zde na strategie nepřímé. Ty navíc považujeme za extrémně důležité, protože mohou být kromě studia cizích jazyků velmi dobře využívány i v mnoha jiných oblastech lidského života.

Strategie učení nejsou v didaktice cizích jazyků novým pojmem. Mluví se o nich již několik desetiletí. Jsou také předmětem zkoumání u mnohých u mnohých zahraničních autorů (Chamot, 2005, Thoutenfood, 2013, Robson, 2016, Zhoc et al., 2018 aj.). V České republice se styly a strategiemi učení zabývá např. K. Vlčková a G. Lojová (2011).

V této práci budeme analyzovat, jakým způsobem jsou nepřímé strategie učení podporovány v současných učebnicích obecné francouzštiny pro dospělé. Zaměřili jsme se na běžné učebnice, nikoliv na materiály, které studenty připravují ke složení mezinárodní zkoušky DELF nebo učebnice, které se soustředí na rozvoj jen některých jazykových prostředků (jako jsou např. učebnice určené k rozšíření slovní zásoby, příručky určené k procvičení gramatiky apod.). Vybrali jsme knihy, které jsou aktuálně dostupné na českém trhu: Alter Ego, Connexions, Cosmopolite, Edito a Nouveau Rond-Point.

## Metody

Metodou výzkumu je obsahová analýza. Pro naši analýzu použijeme koncepci strategií učení cizích jazyků R. Oxfordové. Prostřednictvím tohoto výzkumu se snažíme nalézt odpovědi na následující otázky:

a) Metakognitivní strategie: Dávají autoři učebnice studentům explicitní doporučení, jak se efektivně učit? (tj. rozvíjí jejich metakognitivní strategie?)
b) Afektivní strategie: Dávají autoři učebnice učitelům nebo studentům doporučení, jak překonávat stres při výukovém procesu? Napomáhají učitelům nebo studentům pracovat s emocemi v rámci výukového procesu? (tj. pomáhají studentům rozvíjet jejich afektivní strategie?)
c) Socializační strategie: Vybízí autoři učebnice studenty, aby spolu navzájem spolupracovali? Doporučují studentům, aby své učitele (nebo pokročilejší studenty daného jazyka) žádali o další vysvětlení či opravu svých chyb? (tj. pomáhají studentům rozvíjet jejich socializační strategie?)

## Výsledky a diskuze

I. Cosmopolite
   a) Metakognitivní strategie: V závěru pracovního sešitu prvního dílu série je oddíl s názvem „Portfolio“. Je to dotazník, který studentům umožňuje ohodnotit své dovednosti ve francouzštině. Toto se dá považovat za aktivitu rozvíjející metakognitivní strategie učení, protože student je veden k tomu, aby přemýšlel o svém vlastním učení, o svých pokrocích apod.
   b) Afektivní strategie: Občasné oddychové aktivity (např. hry), humorné ilustrace apod.
   c) Socializační strategie: Častá práce ve skupinách, projekty.

II. Nouveau Rond-Point
   V předmluvě si autoři kladou za cíl mimo jiné autonomii studentů. Tuto řadu učebnic považujeme z hlediska rozvoje strategií učení za mimořádně zdařilou. Jsou zde rozvíjeny všechny strategie učení této kategorie a navíc ve vyšší míře než v jakékoliv jiné z učebnic, kterými se v naší práci zabýváme.
   a) Metakognitivní strategie: V každé lekci učebnice i pracovního sešitu je na několika stranách oddíl s názvem „vos stratégies“, kde student dostává tipy, jak se učit co nejefektivněji. Kromě toho v pracovním sešitě je součástí každé lekce i sekce „Stratégies et médiation“, pomocí kterých si student může strategie učení osvojovat ještě více systematicky. Z uvedených tipů doporučení můžeme jmenovat např. učit se slovíčka v kontextu, při čtení se snažit rozumět hlavním myšlenkám, používat opis v případě, že neznáme dané slovo. Také je zde doporučení srovnávat daný cizí jazyk s dalšími jazyky, které známe a snažit se hledat rozdíly i podobnosti. Na jiném místě

najdeme doporučení přemýšlet o motivaci ke studiu jazyka, což nám pomůže lépe si stanovovat cíle. Najdeme zde také tip, jak se lépe učit nová slovíčka: autoři této učebnice doporučují vytvářet si přehledy, tabulky, diagramy a jiné schémata, která naznačí vztahy mezi jednotlivými slovy. Místy se zde o strategiích učení mluví dokonce explicitně („stratégies d'apprentissage").

b) Afektivní strategie: Afektivní strategie učení nejsou v této řadě učebnic rozvíjeny systematicky. Téma stresu apod. je však tématem některých textů. Student ale také najde např. ujištění, že není třeba se příliš trápit chybami, které děláme v mluveném projevu, protože tyto chyby jsou nutnou součástí výukového procesu a že gramatickou, lexikální či jinou chybou při rozhovoru rozhodně nikoho neurazíme. Nebo zde najdeme doporučení, aby se student pravidelně věnoval nějaké aktivitě v cizím jazyce, která ho baví (chatovat s někým francouzsky na internetu, podívat se na francouzský film, poslouchat francouzské rádio, zazpívat si ve francouzštině apod.) a která tak bude pro něj zdrojem motivace ke studiu.

c) Socializační strategie: Častá práce ve dvojicích a ve skupinách. Studentům je také vysvětlen přínos práce ve dvojicích (diskuzí ve dvojici s kamarádem student ztratí ostych a také si projev připraví před tím, než ho řekne v plénu apod.). V případě skupinové práce studenti zde dostanou tipy, jak činnost několika osob koordinovat a jak nejlépe postupovat. Student je také často vybízen, aby při nejasnostech požádal o pomoc učitele.

III. Alter Ego

a) Metakognitivní strategie: K reflexi nad vlastním učením je zde student částečně veden v sekci „Portfolio" v pracovním sešitu, kde má pravidelně hodnotit, co již ve francouzštině dokáže. Bohužel autoři zůstávají u prostého sebehodnocení studentem. Nedávají studentovi žádná doporučení, jak se v problémových oblastech zdokonalit.

b) Afektivní strategie: Používání autentických materiálů, humoristické ilustrace

c) Socializační strategie: Práce ve dvojicích a ve skupinách, práce na projektech.

IV. Edito

a) Metakognitivní strategie: Tyto strategie učení jsou zde částečně rozvíjeny díky otázkám k zamyšlení z oblasti lingvistiky, kultury apod. Tyto podněty k zamyšlení či k diskuzi jsou označené štítkem „Oh, le cliché!". Z uvedených aktivit můžeme jmenovat např. zamyšlení se nad tím, jaká francouzská slova byla přejata do jiných jazyků, nad komunikačními kompetencemi Francouzů v cizích jazycích, nad některými zažitými představami o Francouzích, které ale nejsou pravdivé (např. že Francouzi jsou k turistům ve Francii vždy nepříjemní) apod. Jak už bylo řečeno, tyto podněty k zamyšlení se převážně týkají kulturních a společenských záležitostí, a tak sice mohou

ke studiu jazyka motivovat, ale potenciál metakognitivních strategií zdaleka tak není vyčerpán.

b) Afektivní strategie: Humoristické ilustrace. Na konci každé lekce je sekce s názvem „Détente“, kde je studentům nabídnuta odpočinková aktivita (hra apod.).
c) Socializační strategie: Práce ve dvojicích a ve skupinách, práce na projektech („Ateliers“).

V. Connexions
   a) Metakognitivní strategie: Tyto strategie učení zde nejsou rozvíjeny.
   b) Afektivní strategie: Používání autentických materiálů, humoristické ilustrace.
   c) Socializační strategie: Práce ve dvojicích, skupinová práce.

## Závěr

V této práci jsme provedli analýzu pěti současných sérií učebnic francouzštiny pro dospělé. Zajímalo nás, zda a do jaké míry tyto učebnice pomáhají u studujících rozvíjet jejich nepřímé strategie učení.

Za nejméně zdařilou v této oblasti považujeme sérii učebnic *Connexions*. Metakognitivní strategie se zde prakticky nevyskytují. Afektivní a socializační jen ve velmi omezené míře. Lépe v tomto ohledu hodnotíme série *Cosmopolite* a *Alter Ego*, kde autoři vedou studenty k hodnocení svých dovedností ve francouzštině. Ještě více zdařilá je v tomto ohledu série učebnic *Edito*, jejichž autoři se studenty snaží ke studiu motivovat mj. také pobídkami k zamyšlení se nad kulturními a společenskými záležitostmi. Z vybraných učebnic je z hlediska podpory nepřímých strategií učení nejzdařilejší bezesporu řada s názvem *Nouveau Rond-Point*. Zde je nepřímým strategiím učení pozornost věnována jak v učebnici, tak v pracovním sešitě. V každé lekci student obdrží tipy pro efektivnější a příjemnější studium.

Ačkoli v některých současných učebnicích francouzštiny se již aktivity podporující rozvoj nepřímých strategií učení vyskytují, máme za to, že by do výukových materiálů měly být začleňovány ve větší míře a více systematicky. Učitelé v konkrétních kurzech je mohou využívat jen volitelně a výběrově, dle svých preferencí a časových možností.

Zde předkládáme návrh, jak by mohly být nepřímé strategie učení začleněny do jazykových učebnic a do výuky:

1. V úvodu učebnice:
   V úvodu učebnice, před samotným zahájením studia by bylo užitečné provést analýzu potřeb studentů, zjistit druh a míru jejich motivace se cizí jazyk učit. Dále lze probrat studijní historii studenta, jeho studijní styl a pomocí dotaz-

níku (např. dle Oxfordové, 1990) zjistit, jaké strategie učení už je zvyklý používat. V úvodních hodinách by si také student za pomoci učitele měl stanovit krátkodobé i dlouhodobé cíle ve svém studiu jazyka.

2. Průběžně v jednotlivých lekcích:
   V každé lekci lze nabízet tipy na efektivnější studium jazyka. Tato doporučení by bylo užitečné uvádět specificky pro jednotlivé druhy jazykových prostředků (tj. jak si efektivně osvojovat gramatiku daného jazyka, jak si lépe pamatovat nová slovíčka, jak si účinně trénovat správnou výslovnost) a řečové dovednosti (tj. jaké strategie čtení cizojazyčných textů volit v různých situacích, jak si rozvíjet psaní, jak se zdokonalit v porozumění poslechu, jak překonat ostych v mluvení a jak se naučit mluvit plynule apod.).
3. Po určitých úsecích – např. ve čtvrtině, v polovině a ve třech čtvrtinách učebnice:
   V pravidelných intervalech by mohly být nabídnuty aktivity vybízející k hlubší reflexi nad tím, jak se cizí jazyky učíme. Student by měl také pravidelně (např. po půl roce) provádět evaluaci svého vlastního učení, zamýšlet se nad tím, co se mu daří a proč a co naopak ne a z jakého důvodu. Ve dvojicích či ve skupinách za podpory učitele by poté studenti vyhodnotili, jak se jim daří naplňovat stanovené cíle (a z jakých důvodů se jim to daří nebo nedaří) a sestavili si plán svého dalšího rozvoje. Toto by byla také příležitost pro pravidelné sebehodnocení, zamýšlení se nad tím, jak se učit efektivněji (nejen cizí jazyky).
4. V závěru učebnice:
   V závěru učebnice by pak měl být prostor k tomu, aby studenti mohli ohodnotit nejen své pokroky v jazyce, ale i rozvoj svých studijních dovedností. Je možné znovu (jako už v úvodu kurzu) použít dotazník strategií učení a pozorovat změny ve využívání studijních strategií.

Někteří autoři (např. Braun, 2013; Han, 2012; Berlotti, 2016) či učitelé také doporučují, aby si studenti vedli také tzv. studijní deník, kam si student zaznamenává informace o průběhu svého učení. Žák si do něj zaznamenává také své pocity a další okolnosti týkající se procesu učení. Studijní deník slouží k reflexi nad procesem učení, student díky němu může identifikovat své studijní strategie a také odhalit příčiny úspěchů či selhání. Může mít předem stanovenou formu, kdy student postupuje podle určitého mustru anebo může jít o volný tok myšlenek. Doporučuje se vést si studijní deník hlavně u předmětů, které jsou pro studenta obzvláště obtížné. Vzhledem k tomu, že ne všichni autoři učebnic pracují dobře se strategiemi učení, nabízí se tedy, aby si studenti vedli studijní deník jako kompenzaci tohoto nedostatku učebnice. To ale vyžaduje patřičné znalosti a dovednosti na straně učitele.

V předchozí práci (Pecková, 2020) jsme se zaměřili na zastoupení nepřímých strategií učení v učebnicích francouzštiny pro mládež. Máme za to, že strategie učení si nemohou efektivně osvojit děti, a tak vynecháváme také učebnice určené žákům prvního stupně základní školy a také výukové materiály pro předškolní vzdělávání.

## Bibliografie

### Analyzované učebnice


Hugot, C. et al. *Alter Ego A1, Méthode de français.* Paris: Hachette, 2012, ISBN 9782011558107.

Hugot, C. et al. *Alter Ego A1, Cahier d'activités.* Paris: Hachette, 2012, ISBN 9782011558114.

Hugot, C. et al. *Alter Ego A2, Méthode de français.* Paris: Hachette, 2013, ISBN 9782011558121.

Hugot, C. et al. *Alter Ego A2, Cahier d'activités.* Paris: Hachette, 2012, ISBN 9782011558138.

Hugot, C. et al. *Alter Ego B1, Méthode de français.* Paris: Hachette, 2013, ISBN 9783190033720.

Hugot, C. et al. *Alter Ego B1, Cahier d'activités.* Paris: Hachette, 2012, ISBN 9783190133727.

Hugot, C. et al. *Alter Ego B2, Méthode de français.* Paris: Hachette, 2012, ISBN 9783190333721.

Antier, M. *Alter Ego B2, Cahier d'activités.* Paris: Hachette, 2012, ISBN 9782014015515.

Guilloux, M., Herry, C. *Alter Ego 5, Méthode de français.* Paris: Hachette, 2010, ISBN 9782011557988.

Guilloux, M., Herry, C. *Alter Ego 5, Cahier d'activités.* Paris: Hachette, 2012, ISBN 9782011557988.

Hirschprung, N., Tricot, T. *Cosmopolite 1*, *Méthode de français.* Paris: Hachette, 2017, ISBN 9792014015973.

Hirschprung, N. et al. *Cosmopolite 1, Cahier d'activités*. Paris: Hachette, 2017, ISBN 9782014015980.

Hirschprung, N., Tricot, T. *Cosmopolite 3*, *Méthode de français.* Paris: Hachette, 2019, ISBN

Hirschprung, N. et al. *Cosmopolite 3, Cahier d'activités*. Paris: Hachette, 2019, ISBN

Pinson, C. *Edito A1, Méthode de français*. Paris: Didier, 2018, ISBN 9782278087730.

Baylocq, M. P. *Edito A1, Cahier d'activités.* Paris: Didier, 2016, ISBN 9782278083619.

Pinson, C. *Edito A2, Méthode de français*. Paris: Didier, 2018, ISBN 9783125294776.

Baylocq, M. P. *Edito A2, Cahier d'activités.* Paris: Didier, 2016, ISBN 9782278083657.

Pinson, C. *Edito B1, Méthode de français*. Paris: Didier, 2018, ISBN 9782278087730.

Baylocq, M. P. *Edito B1, Cahier d'activités.* Paris: Didier, 2016, ISBN 9783125295179.

Pinson, C. *Edito B2, Méthode de français*. Paris: Didier, 2018, ISBN 9782278080984.

Baylocq, M. P. *Edito B2, Cahier d'activités.* Paris: Didier, 2016, ISBN 9782278081127.

Pinson, C. *Edito C1, Méthode de français*. Paris: Didier, 2018, ISBN 9782278090969.

Baylocq, M. P. *Edito C1, Cahier d'activités.* Paris: Didier, 2016, ISBN 9782278090976.

Flumian, C. et al. *Nouveau Rond-Point 1, Livre de l'élève + CD audio.* Barcelone: Maison de Langues. 2011, ISBN 9788484436614.

Flumian, C. et al. *Nouveau Rond-Point 1, Cahier d'Activités + CD audio.* Barcelone: Maison de Langues. 2011, ISBN 9788484436621.

Flumian, C. et al. *Nouveau Rond-Point 2, Livre de l'élève + CD audio.* Barcelone: Maison de Langues. 2011.

Merieux, L., Loiseau, Y. *Connexions 1, Méthode de français,* Paris: Didier, 2004, ISBN 9782278054114.

Merieux, L., Loiseau, Y. *Connexions 1, Cahier d'exercices,* Paris: Didier, 2004, ISBN 9782278055289.

Merieux, L., Loiseau, Y. *Connexions 2, Méthode de français,* Paris: Didier, 2004, ISBN 9782278055326.

Merieux, L., Loiseau, Y. *Connexions 2, Cahier d'exercices,* Paris: Didier, 2004, ISBN 9782278055340.

Merieux, L., Bidault, M. *Connexions 3, Méthode de français,* Paris: Didier, 2005, ISBN 9782278056262.

Merieux, L., Bidault, M. *Connexions 3, Cahier d'exercices,* Paris: Didier, 2005, ISBN 9782278056279.

## Citovaná odborná literatura


Bertolotti, G., Beseghi, M. (2016). From the learning diary to the ELP: An e-portfolio for autonomous language learning, *Language Learning in Higher Education*, 6(2), s. 435–441, ISSN 2191-6128.

Braun, S. L., Thomas, S. (2013). Student Perceptions of the use of Learning logs to Teach Public Relations Writing, *Edicational Research Review*, s. 1456–1460, ISSN 1747-938X.

Han, A. Gaining insights into student reflection from online learner diaries. *Language Learning in Higher Education* DOI: https://doi.org/10.1515/cercles-2011-0013.

Hendrich, J. (1998). *Didaktika cizích jazyků*, Praha: SPN.

Chamot, A. U. (2005). Language learning strategy instruction: Current issues and research. *Annual Review of Applied Linguistics*, 25, s. 112–130, ISSN 1471-6356.

Klíčové kompetence v základním vzdělávání. Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2007, ISBN 978-80-87000-07-6. Dostupné zde: Klíčové kompetence, MŠMT ČR (msmt.cz)

Klíčové kompetence na gymnáziu, Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2007, ISBN 978-80-87000-20-5. Dostupné zde: Klíčové kompetence, MŠMT ČR (msmt.cz)

Oxford, R. (1990). *Language Learning Strategies, What Every Teacher Should Know*. Boston: Heinle&Heinle, ISBN 978-0838428627.

Pecková, S. (2019). Podporují současné učebnice obchodní angličtiny u studentů rozvoj nepřímých strategií učení? *Paidagogos*, ISSN 1213-3809.

Pecková, S. (2020). Nepřímé strategie učení v současných učebnicích francouzštiny pro mládež, *Paidagogos*, ISSN 1213-3809.

Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J. (2009). *Pedagogický slovník*, Praha: Portál, ISBN 978-80-262-0403-9.

Robson, S. (2016). Self-regulation and metacognition in young children: Does it matter if adults are present or not. *British Educational Research Journal*, 42(2), s. 185–206, ISSN 1469-3518.

Thoutenhoofd, E. D., Pirrie, A. (2013). From self-regulation to learning to learn: observations on the construction of self and learning. *British Educational Research Journal,* 41(1), s. 72–84, ISSN 1469-3518.

Vlčková. K., Lojová, G. (2011). *Styly a strategie učení ve výuce cizích jazyků.* Praha: Portál, 2011, ISBN 978-80-7367-876-0.

Zhoc et al. (2018). Emotional Intelligence (EI) and self-directed learning: Examining their relation and contribution to better student learning outcomes in higher education *British Educational Research Journal*, 44(6), s. 982–1004, ISSN 1469-3518.


## Autorka


**Mgr. Simona Pecková, MBA, PhD.**, e-mail: peckova@vso_praha.eu

V roce 2009 absolvovala magisterské studium učitelství angličtiny a francouzštiny na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy. V roce 2015 obhájila disertační práci na téma „Fiktivní firma jako prostředek osvojování cizích jazyků" tamtéž. V letech 2011–2012 absolvovala postgraduální studium podnikového řízení na Vysoké škole ekonomické v Praze. Ve své výzkumné práci se zabývá efektivitou výukového procesu, strategiemi učení cizích jazyků, žákovskou autonomii aj.